

Kerst- en Nieuwjaarsgroet
een wens
van redactie en medewerkers
aan alle lezers,
mede- en tegenstanders
van
Confrontatie

HEILIGE HEER, ALMAGHTIGE VADER, EEUWIGE GOD

als wij U onze dank betuigen,
overal en altijd,
doen wij dit
omdat onze dank U toekomt,
omdat Gij daar recht op hebt,
omdat het redelijk en betamelijk is
- en het ons tot heil strekt.

Want door het geheim van de Menswording van het Woord
schitterde een nieuwe straal van uw helder licht voor het oog
van onze geest, opdat wij door U op zichtbare wijze te kennen,
tot de liefde voor de Onzichtbare zouden worden opgevoerd. En
daarom zingen wij met de engelen en aartsengelen, met de tronen
en heerschappijen en met al de hemelse machten, het nooit
eindigende loflied van Uw glorie:

**HEILIG, HEILIG, HEILIG ZIJT GIJ,
GOD VAN ALLE MACHTEN EN KRACHTEN:
HEMEL EN AARDE ZIJN VERVULD
VAN UW GROTE HEERLIJKHEID.
GEZEGEND ZIJT GIJ, JESUS,**

DIE KOMT IN DE NAAM VAN DE VADER

DE MENS
IN
ZIJN OPGANG
TOT
DE LEVENDE GOD

In verband met de toezegging tijdens de vergadering van de Credo-groep te Amsterdam (20 nov.), dat de lezing van Prof. v. d. Ploeg in het Kerstnummer van Confrontatie zou worden opgenomen, delen wij mede, dat Prof. v. d. Ploeg zich daarover alsnog beraden moet, o.a. omdat wellicht de voorkeur gegeven wordt aan een verschijning van de lezing (meer uitgewerkt) in brochure-vorm.

Red. Confr.

DOOR DR. C. STRATER S. J.

Volgens ons geloof moet de christen leven in gerichtheid op en in vereniging met de levende God. Dat leert ons de H. Schrift; dat leert ons het voorbeeld van alle heiligen en van geheel de traditie der Kerk. Het geldt dus ook voor de hedendaagse mens. Ook in onze tijd moet de christen leven in bewust contact met de Werkelijkheid die God is, die voor hem altijd meer de geliefde Volheid moet worden waaruit hij leeft. Tegenwoordig achten velen dit echter moeilijk zo niet onmogelijk; de moderne mens heeft vaak het gevoel dat voor hem God de altijd en overal Afwezige is. De geest van de mens is dikwijls zo in beslag genomen door de verworvenheden van menselijke wetenschap en techniek, door de hierdoor gegeven mogelijkheden het aardse leven voor allen te verbeteren, door de gevaren ook, die de gehele mensheid bedreigen als de resultaten dier wetenschap en techniek niet in dienst van een voor allen menswaardig leven staan, dat het Godsbesef niet meer reëel in zijn geest doorkomt. De mens ziet dan het hele systeem der natuurlijke wetmatigheden en ook de wijzen waarop de mens de wetmatigheden kan gebruiken, maar het grote geheel van natuur- en mensenwereld wordt dan voor hem tot een gesloten geheel, waar hij niet meer bovenuit komt. De Godsgedachte wordt dood voor hem en God is voor hem geen levende Realiteit meer, die intreedt in zijn persoonlijk leven.

Hoe zullen wij nu deze moderne mens over dit dode punt heen helpen? Of - om het ook op onszelf te betrekken - hoe zullen wij zelf, die immers allen mensen van deze tijd zijn, God meer en meer ontdekken en altijd meer bewust leven uit de onelndige rijkdom Gods?

Verloop van de opgang van de menselijke geest naar God.

Op deze vraag zullen wij een antwoord trachten te geven. Als wij ons mogen stellen in de lijn van een illustere voorganger, zouden wij de volgende bladzijden willen zien als een "Itinerarium mentis ad Deum", een beschrijving van de opgang van de menselijke geest naar God; zoals eens de H. Bonaventura willen ook wij pogen aan te geven hoe de mens de grote Werkelijkheid en Volheid Gods in zijn leven kan ontdekken en naar Hem opgaan. Wij stellen ons dus tot doel de structuur van deze opgang naar de levende God te doorlichten. Natuurlijk niet alles vermeldend wat besproken zou kunnen worden, maar wel de kernpunten uit de vermelde structuur aangevend.

Vooraf nog deze opmerking: Wij beginnen met het element, dat in de structuur van de opgang het basis-element is; hiermede is echter niet gezegd, dat in de orde van het expliciete bewustzijn dit element tijdelijk voor de andere elementen naar voren komt; noch ook is geloofchend, dat dit basis-element van het begin af aan ligt ingebed in een groter en rijkere geheel. Wij zullen evenwel de onderscheiden elementen uit de structuur achtereenvolgens behandelen en dus beginnen met het basis-element.

Natuurlijke Godskennis.

Hierover handelend is het goed direct duidelijk vast te stellen, dat men op het denkniveau der verschillende positieve wetenschappen nooit tot de Godsaffirmatie zal komen. God is niet een verschijnsel, dat op dezelfde wijze als andere fenomenen object zou kunnen zijn van positief wetenschappelijk onderzoek. God is niet een Werkelijkheid, die naast enige andere staat. Gods oorzakelijkheid is niet gecoördineerd aan die van geschapen krachten. Er kan geheel geen sprake zijn van nevenschikking tussen God en iets of iemand anders. God is geen "Noodhulp", die nodig zou zijn overal waar de geschapen krachten op hun

eigen niveau te kort schieten. Men kan dus God en zijn schepende werkzaamheid niet op dezelfde wijze benaderen als men werkelijkheden en werkzaamheden binnen deze wereld kan onderzoeken. Noch natuurwetenschap, noch taal-analyse, noch sociologie en wetenschappen over het menselijke gedrag leiden uit zich tot Godskennis.

De positieve wetenschappen onderzoeken verschijnselen in onze wereld, zij ordenen die en brengen ze met elkaar in verband door de wetmatigheden op te sporen, die tussen hen bestaan en zij trachten vaak een genetische verklaring te vinden. De huidige toestand wordt dan uitgelegd als vrucht en resultaat van hetgeen vroeger bestond en die vroegere fase wordt weer herleid tot hetgeen eraan voorafging. Zo kan men altijd verder terug willen gaan en door steeds meer verwijnde waarnemingen en analyses nauwkeuriger de stoffelijke wereld of ook de menselijke taal of de wijzen van menselijk gedrag zoeken te verstaan. Maar bij dat teruggaan in de orde der observeerbare verschijnselen zal men nooit stoten op iets, dat geen enkel aspect van noodzakelijke samenhang met de onderzochte fenomenen bezit en dat er dus onafhankelijk van is en de hele serie der verschijnselen verklaart. Men komt m.a.w. nooit tot de ontdekking van de levende God. Zo zal men ook als men vanuit het heden en met de kennis der voorafgaande verschijnselen de toekomst projekteert, geenszins God ontdekken als laatste in de serie der verschijnselen. Op dit zeer reële en waardevolle niveau van menselijk denken en handelen wordt het Godsbestaan dus noch bevestigd noch ontkend noch ook voor twijfelachtig gehouden. De Godsvraag komt niet aan bod, wordt niet gesteld en dus ook niet beantwoord.

Er zijn echter laatste vragen, die door geen positieve wetenschap gesteld of beantwoord worden. Wat is de dragende grond van heel de serie der in tijd en ruimte samenhangende verschijnselen? Waardoor en waartoe is die hele ontwikkeling er, waarover de positieve wetenschappen zo interessante ontdekkingen doen? Waarom is er überhaupt iets en niet veeleer niets?

Als de mens deze vragen gaat stellen, overstijgt hij het denkplan der positieve wetenschap en komt hij op metafysisch en ontologisch niveau. En als hij de zijnsvraag eenmaal heeft gesteld, en oprecht naar een bevredigend antwoord zoekt, komt hij tot de Godsaffirmatie. Of liever: hij ontdekt, dat hij impliciet het Gods-

bestaan altijd al bevestigd had; nu echter komt deze bevestiging van Gods bestaan meer uitdrukkelijk in zijn bewustzijn naar voren.

Laten wij dit even uitwerken op een manier, die ons, moderne en sterk technisch ingestelde mensen, misschien het meest aanspreekt. De mens ondervindt zijn macht over de stoffelijke natuur, die hij door zijn technisch kunnen beheerst. Tevens ondervindt hij echter altijd het beperkte dezer macht. Niet alleen omdat er telkens weer natuurrampen optreden, die de mens niet had voorzien en waartegen hij ongewapend was, maar ook - misschien zelfs vooral - ondervindt hij dagelijks, dat het hem slechts ten koste van veel inspanning en moeite mogelijk is de stoffelijke natuur in zijn greep te krijgen en te houden. De mens staat blijkbaar niet volmaakt boven de natuur. Hij beheerst haar niet totaal. De menselijke geest is blijkbaar niet geheel volkomen zichzelf bezittend en geheel soeverein tegenover de stoffelijke wereld. De mens kan slechts door een moeizaam aan zich onderwerpen der stoffelijke natuur meer tot zichzelf komen. De mens bezit zichzelf niet volmaakt; hij verklaart zichzelf niet geheel en is dus blijkbaar niet de laatste zijnsgrond van zichzelf of van de stoffelijke wereld. Als de mens eenmaal tot denken over het zijn gekomen is en de zijnsvraag stelt, ontdekt hij dus, dat hijzelf niet de laatste zijnsgrond van alles is, dat de stoffelijke wereld dit evenmin is en dat ook het gehele menselijk geslacht met de natuur erbij dat niet is. Dit grote geheel is immers zelf nog op weg en zoekend. Als men dus een antwoord wenst op de vraag, waarom mens en wereld er zijn, moet men het bestaan stellen van een hoogste, absolute Geest; van de Geest, die wél zichzelf volmaakt bezit en die dus wél zijn zijnsgrond geheel in zichzelf bezit. En deze hoogste Werkelijkheid is het, die wij aanduiden met het woord "God". Omdat deze hoogste en absoluut volmaakte Geest zichzelf volkomen bezittend de zijnsgrond van al het andere is, bezit Hij zichzelf onafhankelijk van die anderen en onafhankelijk van de daad, waardoor Hij het andere doet zijn. M.a.w. Hij staat geheel vrij tegenover al wat onderscheiden van Hemzelf bestaat. Het is voor Hem niet noodzakelijk iets anders te doen bestaan. Hij bezit zichzelf immers geheel in zichzelf en boven al het andere uit. M.a.w. de God, wiens bestaan wij bevestigen, is onafhankelijk van de wereld, die wél van Hem

afhankelijk is. De wereld kan niet zonder God, maar God wel zonder de wereld. Het is dus een LEVENDE God, waar de mens mee te doen heeft; geen uit zich dode natuurkracht, geen in eerste instantie onbewust principieel, dat oorsprong van de wereld zou zijn; neen, de mens is afhankelijk van een persoonlijke God, van een God, die zichzelf volmaakt bezit in kennis en liefde en die in vrijheid de mens schept en hem laat delen in zijn eigen zelfbezit en vrijheid.

Wij zeiden: "als men geen antwoord zoekt op de vraag waarom mens en wereld er zijn, moet men het bestaan stellen van een hoogste, absolute Geest". Dit moet evenwel goed worden verstaan: Het stellen van de vraag is niet facultatief of vrijblijvend. Wie eenmaal intellectueel doorgestoten is tot het zijnsniveau stelt noodzakelijk deze vraag. Het menselijk bestaan openbaart zich aan hem als zich niet in zichzelf funderend; de zijnsvraag stellende mens wordt zich noodzakelijk bewust van de eindigheid en het uiteindelijk niet-in-zichzelf-rusten van het menselijk zijn. Het is mogelijk, dat de mens niet komt tot deze reflectie; het is mogelijk, dat de zorgen van het leven en meer nog eigen zonden en hartstochten het diepere inzicht verhinderen door te breken, maar in alles wat de mens positief doet, bevestigt hij zijn eindigheid en dus eveneens impliciet zijn afhankelijkheid van de oneindige God.

Het is dus niet ons loutere niet-kennen of loutere iets-niet-kunnen, dat ons tot de Godsaffirmatie brengt. Als het zo zou zijn, dan zou met het voortschrijden der techniek God als verklaring en hulp steeds minder nodig zijn. Maar neen, het is ons actieve hoewel beperkte kennen en kunnen, dat ons tot de Godsaffirmatie brengt. Ons actief kunnen leidt ons, omdat het innerlijk beperkt is, tot de bevestiging van het bestaan van Hem, die onbeperkt kan en almachtig is. Wij affirmeren het bestaan van God niet als van degene, die op ons menselijk niveau handelend ons beperkt handelen zou aanvullen, maar als van degene, die door zijn goddelijke activiteit heel ons menselijk handelen draagt; het eindeloos overstijgend en het tevens intiem doordringend. Het bestaan van de levende God wordt en in zijn transcendentie en in zijn immanentie door ons dan ook impliciet bevestigd in heel onze activiteit. In elke daad affirmeren wij immers iets en hierin affirmeren wij ons echt hoewel eindig bestaan, ons echt hoewel

beperkt kunnen; en hierdoor bevestigen wij tevens - zij het impliciet - onze afhankelijkheid van de onbeperkt zijnde, willende en vermogende God. Zonder deze althans impliciete Godsaffirmatie kunnen wij niets doen. Wij zouden een levende tegenspraak zijn. Wie dus mens wil zijn, authentiek levend mens, moet, als hij eenmaal tot de zijnsvraag gekomen is, de innerlijke verscheurdheid door de vermelde tegenspraak verwerpen en expliciet het bestaan bevestigen van de levende God. Door deze reflectie doet men tenslotte niets anders dan de altijd in de diepte van de geest aanwezige Godsaffirmatie uitdrukkelijk bewust maken.

God wordt zo gekend als de oneindige Volheid; dus als de Onnoembare en Onuitspreekbare, omdat elke naam voor Hem te kort schiet; als de Onvatbare, die door geen enkel menselijk begrip omvat wordt; als de Onuitbeeldbare, omdat geen enkel beeld Hem weergeeft zoals Hij is. De menselijke geest affirmeert het bestaan van God als van een Volheid, die slechts in de duisternis gekend wordt; die op paradoxale wijze in een niet-kennen wordt gekend, wiens bestaan het beste in zwijgende aanbidding wordt geaffirmeerd.

Natuurlijke godsdienstigheid.

Als de mens eenmaal tot de Godsaffirmatie gekomen is, kan hij alles op deze wereld zien als voortkomend uit de goddelijke Volheid. Hij heeft een absoluut Rustpunt voor zijn zoekende geest en voor zijn vragend hart. En dit te meer, als hij aan zijn intellectueel inzicht in het bestaan van de oneindige Schepper een religieuze overgave van het hart laat beantwoorden. Als hij met zijn wil ook uitdrukkelijk God erkent, Hem aanbidt en Zijn wil volbrengt. Die wil van de Schepper ligt inhoudelijk uitgedrukt in de scheppingsorde; in de betrekking van de mens tot God en in zijn betrekkingen tot alle andere geschapen werkelijkheden. De mens heeft deze scheppingsorde te aanvaarden en door zijn werken de schepselen tot hoger ontwikkeling te brengen.

De godsdienstige mens zal deze orde tussen de schepselen erkennen als voortvloeiend uit hun afhankelijkheid van God en hij zal zichzelf en heel de wereld willen vervolmaken, omdat hij dan de mogelijkheden, die God in de schepping heeft neergelegd, volmaakter realiseert en God door een volkomener schepping eert. De godsdienstige mens zal zich ten doel stellen volgens de tussen de schepselen bestaande orde te handelen en deze orde te vervolmaken om daardoor God te dienen, de levende God wiens roep door alle schepselen tot hem komt. Deze mens zal m.a.w. God willen beminnen boven de schepselen uit en tevens in alle schepselen.

De godsdienstige mens leeft dus niet enkel meer volgens het tussen-menselijk plan, dat bepaald is door zijn betrekkingen tot andere mensen; hij leeft primair volgens zijn betrekking tot God, een betrekking die het tussen-menselijke niveau overstijgt. Hij heeft dus op de eerste plaats God lief en secundair - maar onafscheidelijk met de Godsliefde verbonden - zijn medemensen. Zijn leven wordt niet slechts bepaald door eigen individualiteit en de verschillende aspecten van zijn socialiteit, van zijn relaties tot medemensen; er is in zijn leven ook de boven alles uitgaande en tevens in alles doordringende religieuze dimensie. De menselijke godsdienstigheid of religiositeit is dus niet een activiteit, die naast zijn andere activiteit staat. Zij is veeleer 's mensen hoogste werkzaamheid, die boven elke andere activiteit staat en tevens in iedere andere activiteit aanwezig moet zijn. Er is dan ook geen sprake van, dat de godsdienst ooit verdrongen zou worden door groei van menselijke wetenschap of techniek.

Integendeel: de religieuze activiteit is de diepste en de eerste; van haar is - bij een gezonde en niet tegennatuurlijke en zondige ontwikkeling - elke andere activiteit afhankelijk. Iedere andere werkzaamheid moet worden ingebouwd in of, als u wilt, ondergeschakeld aan het eren van God.

Als deze rangorde slechts behouden blijft, zal vooruitgang in wetenschap en techniek de mens des te meer bewust maken van het beperkte, moeizaam zwoegende van zijn kunnen en daardoor van zijn voortdurende afhankelijkheid van de oneindige Schepper.

Wel is waar, dat niet iedereen komt tot reflectie over het zijn en dus zijn godsdienstigheid niet bewust en expliciet fundeert op

een dergelijke kennis. Maar de gerichtheid op God is in ieder mens aanwezig en wie tot het gebruik van zijn geestelijke vermogens gekomen is, zal ook als hij niet uitdrukkelijk op dit niveau denkt, toch werkelijk zijn betrekking tot God kunnen beleven, haar uitdrukkend in allerlei symbolische daden en woorden. Ofschoon God dan enigszins voorgesteld wordt als naast andere werkelijkheden staande, bedoelt de eenvoudige, direct en zonder veel reflectie levende mens dat toch niet. Hij is er zich zeer wel van bewust, dat hij in zijn godsdienst het Wezen eert, dat boven alles staat. En dit geldt niet slechts voor de niet of nog niet tot zijns-inzicht gekomen mens. Ook als de mens het zijns-inzicht wel verworven heeft, zal hij nog behoefte hebben zijn godsdienstigheid ook op een intellectueel lager niveau uit te drukken.

Tot een waarlijk menselijk leven behoort dus altijd het leven volgens de alles overtuigende betrekking tot de Schepper en ook het leven volgens de tussen-menselijke verhoudingen. Levend volgens die tussen-menselijke betrekkingen beleeft de mens zijn Godsrelatie in zoverre die immanent is in de betrekkingen tot medemensen; levend volgens zijn directe betrekking tot God beleeft de mens zijn Godsrelatie juist in zoverre die het tussen-menselijke plan overstijgt. In ieder mensenleven moeten beide aspecten aanwezig zijn. Maar beide aspecten worden niet noodzakelijk in dezelfde graad in elk mensenleven beleeden. Een der beide elementen kan domineren. En hiermede is de mogelijkheid gegeven dat iemand zijn leven speciaal in de dienst van God stelt, dat hij primair volgens zijn Godsrelatie wil leven juist in zoverre die zijn betrekkingen tot medemensen overstijgt. Een mens kan God willen dienen speciaal als degene die meer transcendent aan dan immanent in de schepping is. Hiermede is de speciaal religieuze mens gegeven, die van sommige menselijke waarden afstand zal doen en die in de maatschappij een uitdrukkelijk geestelijker invloed zal uitoefenen om de religiositeit van allen levend te houden.

Hetgeen wij hier zeiden over de natuurlijke Godskennis en de natuurlijke godsdienstigheid is echter in feite moeilijk voor de mens met zijn natuurlijke krachten bereikbaar. Sinds de erfzonde is ons mens-zijn verzwakt en gewond en daardoor valt het den mens moeilijk zich zozeer te verheffen boven het stoffelijke,

dat hij tot de kennis van het Godsbestaan komt. Het eerste concilie van het Vaticaan heeft ons geleerd, dat het aan de goddelijke openbaring te danken is, dat de waarheden omtrent God, die op zich genomen niet voor de menselijke rede ontoegankelijk zijn, ook in onze toestand door alle mensen gemakkelijk, met zekerheid en zonder bijmengsel van dwalingen gekend kunnen worden. Die bovennatuurlijke openbaring is weliswaar niet absoluut noodzakelijk hiertoe, maar wel een zeer sterk hulpmiddel om in feite tot deze kennis te geraken. En als volgens het concilie de natuurlijke Godskennis al zo moeilijk met natuurlijke krachten te verwerven is, dan geloof ik, dat deze moeilijkheid in nog sterkere mate aanwezig is waar het het zich eigen maken van de godsdienstige houding betreft. Door deze houding affirmeert de mens de goddelijke Werkelijkheid immers niet enkel intellectueel en op theoretisch vlak, maar ook in de praktijk van zijn leven.

Dit neemt echter niet weg, dat ook na de erfzonde de mens met zijn natuurlijke krachten tot de kennis van God kan komen en ook tot de erkenning van God in een uitdrukkelijk religieuze levenshouding.

Natuurlijke geloofwaardigheid van het christendom.

De mens zal zich echter - juist als sociaal wezen en ook wegens zijn uit de zonde voortgekomen zwakheid - in die religieuze houding willen versterken door zich aan te sluiten bij gelijkgezinden, bij uitzonderlijk sterk religieuze mensen en bij de gemeenschap waar deze het middelpunt van geworden zijn. En als de mens dan op zoek gaat naar uitzonderlijk godsdienstige mensen, zal hij - eventueel na andere fasen doorlopen te hebben - het christendom ontdekken en tot de bevinding komen, dat de christenen al 19 eeuwen lang leven in navolging van Christus, die zij erkennen als de meest godsdienstige Mens, die ooit op aarde heeft geleefd. Hij zal ontdekken dat niemand meer dan zij, die leven volgens het in de Kerk bewaarde en levende beeld van

Christus, religieus leven, nl. uit en door en voor de almachtige levende God. Hij zal zich dus bij de christenen willen aansluiten. Misschien zal de naar ware godsdienstigheid zoekende mens eerst nog het unieke van het oude Israël ontdekken, dat meest religieuze van alle volkeren, dat kleine volk, dat omgeven door machtige buurvölkeren met een meer in het oog springende profane cultuur zelf zuiver godsdienstig was ingesteld. Terwijl die andere volkeren immers een meer ontwikkelde wetenschap en kunst bezaten, terwijl die andere volkeren meer reflex dachten en tot wijsbegeerte kwamen, was enkel Israël zuiver monotheïstisch. Volgens zijn wet mocht het Israëlitische volk alleen Jahweh dienen. En als het volk van Israël door het contact met andere naties dreigde besmet te worden door hun godsdienstige praktijken en zelf ook in het veelgodendom te verzinken, stonden er telkens weer profeten op, die het volk opriepen tot terugkeer naar de zuivere dienst van Jahweh, de enig levende Schepper van hemel en aarde. Maar de naar godsdienstigheid zoekende mens zal na korter of langer tijd Christus ontdekken als de grootste van alle Israëlieten, als degene, die het nationalisch beperkte van het oude Israël definitief doorbrak. Hij zal tot de bevinding komen, dat Christus weliswaar op semitisch-Israëlitische wijze sprak en handelde, maar dat Hij op de onreflexe direkt beschrijvende wijze van het oude Israël de allerhoogste godsdienstige waarheden zo wist uit te drukken, dat ook meer reflex denkende volkeren die waarheden op hun manier uitzeggend, de inhoud van Christus' woorden en daden nooit uitputten. Hij zal ontdekken dat geestelijkerwijs Athene en Rome in het Christelijk Jerusalem kunnen worden ingebouwd, om zo te zeggen. Of, om het beeld van St. Paulus te gebruiken, hij zal ontdekken, dat dank zij Christus de takken van de wilde olijfbom der heidense volkeren op de edele olijf van Israël kunnen worden geënt (Rom. 11, 24). De in onze wereld en in onze geschiedenis levende godsdienstige mens komt dus in contact met Jezus van Nazareth, zoals Hij door de Kerk wordt gepredikt. Hij zal dan ontdekken, dat Jezus groter is dan Mozes of de profeten (Mt. 5, 21-48; 13, 17), dat Hij met meer gezag sprak dan de godsmannen voor Hem (Mt. 7, 28v; Joh. 7, 46). Hij zal gaan zien, dat Jezus door woord en voorbeeld de mensen de houding van vertrouwvolle overgave aan de hemelse Vader inprentte (Mt. 6,

25-34); dat zijn aktiviteit niet lag op de terreinen van wetenschap of kunst, dat Hij niet werkzaam was als voorman op sociaal of politiek gebied, maar dat zijn hele werkzaamheid bij uitstek religieus was. Hij leerde immers het primaat van het Rijk Gods en van het zoeken daarnaar. Hij leerde bidden en vertrouwen op God. Hierin lagen natuurlijk impulsen, die zich zegenrijk op allerlei sectoren van het menselijk leven zouden uitwerken. Maar het karakteristieke van Christus' eigen aktiviteit was toch de hoogste menselijke aktiviteit, de godsdienstige. Christus leefde als de hoogst godsdienstige of religieuze mens.

Als iemand dus tot een religieuze levenshouding komt en steun zoekt bij anderen, zal hij zich bij de Christus volgende christenen willen aansluiten. De godsdienstige mens, die juist door zijn religieuze houding zijn zin heeft gescherpt voor al wat waarlijk religieus is en het louter tussen-menselijke niveau overstijgt, zal tot het inzicht komen, dat Christus, de hoogst religieuze mens, zijn leer en levenswijzerk voor hem redelijk aanvaardbaar is. Het zal hem redelijk toeschijnen het christendom te aanvaarden als de godsdienst, welke meer dan enige andere stamt uit de levende God. Hij zal het overeenkomstig zijn rede achten zich aan te sluiten bij de christenen, omdat hij dan het meest met de levende God in contact zal komen. Reeds door zijn natuurlijk redelicht alleen zal hij zo de geloofwaardigheid van Christus, van zijn leer en instelling kunnen achterhalen. Maar, let wel: Zo erkent hij Christus nog slechts als de hoogst godsdienstige mens en in zoverre als zijn voorbeeld en leidman. Door bewuste aansluiting bij de christenen maakt hij het zich gemakkelijker de levende God, de Schepper van alles, lief te hebben en te dienen.

En het gaat hierbij altijd om het dienen van de levende God, van de God, die leeft, die kent en bemint en die - hoewel Hij ons niet nodig heeft - toch vanuit zijn volmaakt zelfbezit ons het zijn geschonken heeft en voortdurend schenkt. Het gaat om de God, die oneindig is en eeuwig, alles doorgrondend en alles schragend; het gaat om de God, die zich in ieder schepsel geheel tegenwoordig stelt en tevens elk schepsel eindeloos overstijgt. Het gaat om de almachtige, alwijze, algoede Schepper van het heelal. Het is de God, die leeft en doet leven; het is de God, in

wie de mens geheel geworteld is en van wie hij voortdurend alles ontvangt. Het is de God, die door zijn schepping in het menselijk geslacht het verlangen naar Zichzelf opwekt en dit wil verzadigen door de mensen te leiden naar geestelijke schouwing van God uit en in zijn schepselen.

Het is de levende God van Christus en van de christenen. Deze God te aanbidden is leven; Hem te kennen is de oorsprong van alles kennen; Hem lief te hebben is alle goeds beminnen en een blijvende warmte in het menselijk hart.

Als de mens in zijn opgang naar de levende God zover gekomen is en zich al enigszins aansluit bij Christus en de christenen, omdat hij Christus erkent als de meest godsdienstige van alle mensen, is hij er evenwel nog verre van af het eigenlijke geheim van Christus te kennen. Hij ziet Christus immers enkel nog als uitzonderlijk groot en God-dienend mens; als een mens, die meer dan anderen godsdienstig leefde en meer dan anderen zijn hele leven bewust in de dienst van God stelde.

De bovennatuurlijke godsdienstigheid: de christelijke geloofsakt

De mens, wiens opgang naar God wij tot nu vervolgd, kan echter nog niet innerlijk verstaan en mede beamen wat de christenen bedoelen, als zij belijden, dat Jezus de eeuwige goddelijke Zoon van de goddelijke Vader is en dat de Vader die Zoon in de wereld gezonden heeft. Wat Johannes schrijft, dat nl. God zozeer de wereld heeft liefgehad, dat Hij zijn Zoon gegeven heeft, opdat ieder die in Hem geloof niet verloren zou gaan maar eeuwig leven bezitten (Joh. 3, 16), kan de mens met zijn natuurlijke krachten niet achterhalen; noch dat God een Zoon heeft, noch dat God die Zoon in de wereld heeft gezonden, noch ook

maar dat dit alles mogelijk is en dat de mens deze geheimen kan kennen. In het stadium van de opgang waarover wij tot nu toe schreven, is de religieuze houding van de mens gericht op God als zijn Schepper, maar dringt niet door in het innerlijk leven van die ene en enkelvoudige God. Dit doordringen kan slechts God zelf hem geven. God kan door zijn genade de mens aantrekken, hem de innerlijke waarde en waarheid der christelijke geloofsinhoud doen smaken en zijn hart en verstand neigen tot de aanvaarding ervan. Dit aantrekken, dit doen smaken en neigen tot het aanvaarden van Christus als goddelijke Zoon Gods is toe te schrijven aan de H. Geest. Deze immers spreekt niet uit zichzelf, maar spreekt alwat Hij hoort. Hij verheerlijkt Christus door aan anderen te verkondigen wat Hij van Christus ontvangen heeft (Joh. 16, 13-15). In het innerlijk leven van God is de H. Geest - volgens een mooie passage van een middeleeuws theoloog - de eeuwig luisterende. "In Patre omnis veritatis conceptio, in eius Verbo omnis veritatis prolatio, in Spiritu Sancto omnis veritatis auditio . . . In hoc Verbo loquitur Pater Spiritui Sancto . . . Nam solus Pater loquitur, solus Spiritus Sanctus audit" (Richard a S. Vict., de Trin. IV 12). "In de Vader wordt alle waarheid ontvangen, in het Woord wordt alle waarheid uitgesproken, in de H. Geest wordt alle waarheid gehoord . . . In het Woord spreekt de Vader tot de H. Geest . . . Want alleen de Vader spreekt, alleen de H. Geest hoort." Die H. Geest is door Vader en Zoon geschonken aan de Kerk. Hij bezielt haar en maakt haar tot de altijd getrouw luisterende naar hetgeen de Vader door Christus tot haar zegt. Wat God de mens in zijn roeping tot het christendom aanbiedt is het opgenomen worden in het geheim van deze door de H. Geest bezielden Kerk. Omdat ook hij worde tot iemand, die luisterend Gods Woord ontvangt en zo Christus in zich laat geboren worden en door Christus tot de Vader komt. Zoals eens de H. Geest Maria overschaduwend haar maakte tot degene, die het Woord des Vaders en geestelijk en lichamenlijk ontving, zo wil diezelfde H. Geest de mens, die Hij aangrijpt, maken tot iemand die ja zegt tegen God en in die overgave Christus in zich ontvangt. De H. Geest grijpt daartoe in op de mens in zijn natuurlijke religieuze houding; de H. Geest wil die godsdienstige houding vervolmaken volgens een geheel nieuwe dimensie, aangepast aan de houding van de mensgewor-

den Zoon tegenover zijn goddelijke Vader. De H. Geest, die naar Paulus' woord de diepten Gods doorgront (1 Cor. 2, 10), leidt de mens dan binnen in die goddelijke diepten. Hierdoor doet de H. Geest de leer der christenen over Christus als mensgeworden Zoon des Vaders smaken; de H. Geest neigt het menselijk hart ertoe deze leer te beamen. De H. Geest geeft dan - volgens de woorden van een oud concilie - de zoetheid in het instemmen met de geopenbaarde waarheid en in het geloof schenken eraan (Ile concilie van Orange). En omdat de Vader dan door de H. Geest de mens optrekt, kan die mens belijden, dat Jezus de Christus is, de Zoon van de levende God (Mt. 16, 17). Bewogen door de H. Geest wordt de mens dan tot een gelovige, die belijdt dat Jezus de Heer is (1 Cor. 12, 13). Door de H. Geest wordt hij ook gestuwd het bad der wedergeboorte te ontvangen, waardoor hij zelf kind Gods wordt en met goddelijk leven begiftigd. En dan zal de mens persoonlijk mede met de andere christenen belijden, dat Jezus de Zoon van God is, dat Hij een goddelijke Zoon van God is, dat er dus in de éne God een Vader is en een Zoon en dat de Vader die Goddelijke Zoon heeft doen mensworden, om ons tot zijn kinderen te maken. Dat Jezus van Nazareth dus een goddelijke persoon is, die werkelijk is mensgeworden. Dat Hij, die naar zijn godheid eeuwig door de Vader uit de goddelijke schoot wordt verwekt, in de tijd en naar de menselijke natuur door de Vader uit de door de H. Geest overschaduwde maagdelijke schoot van Maria werd verwekt. Dat Jezus zich openbaarde niet alleen als de hoogste godsdienstige mens, niet als toppunt van alle op hun Schepper gerichte menselijke personen, maar als het mensgeworden eeuwige Woord des Vaders. Dat zijn leven dus niet te herleiden is tot het algemeen menselijke patroon, maar dat Hij Mens is op een al het louter menselijke overstijgende wijze. Dat dus ook zijn godsdienstigheid niet te herleiden is tot de godsdienstigheid, die een algemene trek is van ieder goed levend mens; maar dat die natuurlijke godsdienstigheid in zijn leven aanwezig is als opgenomen in een wezenlijk hogere orde, die van de mensgeworden goddelijke Zoon tegenover zijn goddelijke Vader. Dat dus tenslotte zijn wonderbare woorden en werken evenmin verstaan kunnen worden als hoogste uiting van algemeen menselijke wijsheid of kracht, maar dat men Hem zijn woorden en daden slechts naar volle

waarheid kan verstaan door het geloof, dat berust op de genade van de H. Geest en het getrokken worden door de Vader.

Het gelovig zichzelf verstaan van de christen impliceert de bevestiging der mysteriën van de menswording en van de Triniteit.

De christen, die zo het mysterie der menswording van Gods Zoon belijdt en dus ook het geheim der eeuwige geboorte in God, doet dat, omdat hij zelf door Gods genade verbonden is met die mysteriën; omdat hij door het geloof geroepen is tot het goddelijk kindschap en door het Doopsel tot kind Gods geworden. Dezelfde H. Geest, die eens in Maria werkte, opdat Christus uit haar geboren zou worden, werkt ook in het doopwater waardoor de mens tot christen wordt herboren. De christen ziet zijn eigen goddelijk kindschap dus als verbonden met het geheim van Christus' geboorte uit de maagd. Door het Doopsel is hij "niet uit bloed, noch uit begeerte van het vlees of de wil van een man, maar uit God geboren" (Joh. 1, 13). Hij ziet zijn eigen christen-zijn als een geheim, dat voortkomt uit het geheim van Christus, die uit de maagd Maria werd geboren. En omdat deze geboorte van Christus uit Maria's maagdelijke schoot een manifestatie en prolongatie is van de eeuwige geboorte van de Zoon uit de Vader, ziet hij ook dat zijn eigen christen-zijn, zijn diepste wortel heeft in die eeuwige geboorte. Zijn goddelijk kindschap is - naar het woord van St. Thomas - een gelijkenis door deelneming aan het eeuwige zoonschap in God (III 9. 3 a. 5 ad 2). De christen kan zichzelf als kind Gods dus slechts verstaan tegen de achtergrond van de hoogste mysteriën.

Zo zeer zijn de diepten Gods voor hem opengestaan en leeft hij uit die goddelijke diepten. Voor de gelovig geworden mens zijn verschillende geheimen tezamen ontsluitend: het geheim der allerh. Drieëenheid, het geheim der Menswording en der zending van de H. Geest en het geheim van zijn eigen christen-zijn. Zijn eigen christendom beleeft hij als uitvloeisel van de menswording en

als opgenomen in Christus' door de H. Geest bezielde Kerk. En de mysteriën van Christus en zijn Kerk ziet hij als ontspringend aan het grondeloze geheim van het inwendig leven Gods, waar de Vader in mateloze liefde zijn Zoon voortbrengt en waar de H. Geest als levende Vlam van liefde eeuwig van Vader en Zoon voortkomt.

Het bovenstaande heeft niet de pretentie een volledige weergave te zijn van alle aspecten die de mens in zijn opgang naar de levende God achtereenvolgens ontdekt, maar wel hopen wij onze lezers iets te hebben laten bevroeden van de onvatbare rijkdommen die God ons door en in Christus bereid heeft.

